

ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЇЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

Аналіз потенційних можливостей особистості, системи уявлень про саму себе, усвідомлення власних фізичних, інтелектуальних та професійних здатностей, готовність до самооцінки, сприйняття зовнішніх факторів, зокрема, ринкових механізмів, суттєвим чином впливають на професійну підготовку особистості до сучасних умов праці. Важливим є забезпечення її здатності адаптуватися до реальних умов професійної діяльності на засадах відповідного рівня самосвідомості щодо реалізації у кар'єрному розвитку особистісного і професійного потенціалу.

Ключові слова: особистість, кар'єра, розвиток, потенціал, професійна підготовка, здатність, адаптація.

Кар'єра сучасної особистості, її професійне становлення обумовлені життєвою філософією та світоглядом людини, причому, стиль її професійної діяльності формує індивідуальний спосіб адаптації людини в професії та соціумі. В умовах інтенсивного впровадження інноваційних технологій суттєвих змін зазнали вимоги до професійних якостей особистості, зокрема, щодо її активної взаємодії та співпраці у професійному середовищі. Відбуваються радикальні зміни у професійній підготовці фахівців, а саме: працедавці потребують відповідного рівня компетентності, готовності до неперервного самовдосконалення в оволодінні сучасною системою професійних знань, умінь і здібностей, самостійності у здійсненні професійних дій і функцій, прийнятті професійних рішень, подоланні перешкод на шляху до досягнення мети в індивідуальному кар'єрному розвитку.

На нашу думку, процес кар'єрного розвитку сучасної особистості має розглядатися як варіативний процес формування конкурентоздатного фахівця, який має адекватне та динамічно-позитивне відношення до обраної професії, відповідний рівень сформованості особистісної відповідальності за власну кар'єру, усвідомлене ставлення до потреби професійного саморозвитку та системного оволодіння додатковими знаннями і уміннями відповідно до потреб сучасного ринку праці.

У житті молоді людини є три основних взаємопов'язаних складових діяльнісного простору: особистість, діяльність і спілкування. Ці три складові простору не повторюються, не дублюють один одного – вони взаємодіють. При цьому кожна складова на різних етапах життя виступає то передумовою, то засобом, а то результатом розвитку особистості. Основні наукові положення прояву потенційних можливостей особистості щодо її професійної успішності, – це насамперед, самореалізація – вища потреба людини.

Варто наголосити, що самореалізація є запорукою особистісного розвитку та прагнення особистості до самореалізації. Люди з високим ступенем самореалізації мають реальні життєві досягнення: розвиток особистості, реалізація її потенціалу в опануванні та реалізації гуманістичних цінностей, таких як сприйняття інших, автономність, альтруїзм, толерантність, креативність, самореалізація тощо. До механізмів самореалізації відносять: самопізнання, здатність до прийняття рішень в напрямку власного професійного майбутнього, готовність до змін, можливість виділяти альтернативи, тенденції, досліджувати й ефективно використовувати свої ресурси, нести відповідальність за власний вибір.

Вчені наголошують на тому, що в міру дорослішання людини розвиток особистості обумовлений потенційними можливостями особистості. Формуються процеси самопізнання, проектується засади професійного вибору, формується власний світогляд та власне бачення свого кар'єрного розвитку [2; 4; 6; 7].

Слід враховувати, що якщо місце має низький рівень самосвідомості щодо сформованості цих механізмів, то це може призвести до того, що молода людина залишається об'єктом виховання і зовнішніх впливів, будучи не здатною перетворитися на суб'єкт власного життя, людиною, яка не здатна зробити самостійний особистісний та професійний вибір.

Отже, зазначене вище підкреслює важливість аналізу потенційних можливостей особистості, її системи уявлень про саму себе, усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та професійних здібностей, результатів самооцінки, адекватного сприйняття зовнішніх факторів, зокрема, ринкових механізмів, в обґрунтуванні концептуальних підходів до професійної підготовки людини. Сучасні вимоги до професійної підготовки особистості обумовлюють здатність ефективно адаптуватися в мінливих умовах діяльності, володіння відповідним рівнем самосвідомості щодо кар'єрного розвитку особистості.

Вчені наголошують, що самосвідомість особистості – це усвідомлення себе в кожному з трьох просторів життєдіяльності: в системі своєї діяльності, в системі спілкування та власної особистості. У

загальному вигляді самосвідомість і є визначення свого способу життя. Самосвідомість має трирівневу структуру: когнітивний компонент, основу якого складає процес самопізнання, афективний компонент, в основі якого лежить самоставлення, і поведінковий компонент, який характеризується процесом саморегуляції. С. Л. Рубінштейн дає обґрунтування двох основних способів існування людини.

Перший з них – це життя, що не виходить за межі безпосередніх зв'язків, в яких живе людина. За цих умов людина знаходиться всередині самого життя: її існування – це ставлення до окремих явищ життя, а не до життя в цілому. Другий спосіб існування виводить людину за межі існування, він пов'язаний з появою ціннісно-сміслового життя. Положення С. Л. Рубінштейна про два способи життя послужило основою для побудови двох моделей професійного майбутнього людини: моделі адаптивної поведінки та моделі професійного розвитку. При адаптивній поведінці в самосвідомості людини домінує тенденція до підпорядкування професійної діяльності зовнішнім обставинам у вигляді виконання запропонованих вимог, правил і норм. Маються на увазі процеси самоприсосування, а також процеси підпорядкування вихідних інтересів фахівця вимогам середовища. У процесі роботи такий фахівець, як правило, керується принципом економії сил і користується, головним чином, напрацьованими алгоритмами вирішення професійних завдань, проблем, ситуацій, перетвореними на штампи, шаблони, стереотипи. Специфіка професійної самосвідомості в моделі адаптивної поведінки обумовлена різноманітними ситуаціями, які вимагають від людини розвинутого вміння “вписатися”, скоординувати свою автономну дію до дій інших людей. У моделі професійного розвитку людина характеризується здатністю вийти за межі безперервного потоку повсякденної практики і побачити свою працю в цілому. Цей прорив дає змогу стати господарем становища, повноправним автором, який здатен конструювати своє сьогодні і майбутнє. Це дозволяє внутрішньо приймати, усвідомлювати і оцінювати труднощі й протиріччя різних сторін професійної праці, самостійно і конструктивно вирішувати їх у відповідності зі своїми ціннісними орієнтаціями, розглядати будь-яку проблему як стимул подальшого розвитку, як спосіб подолання власних меж функціонування [8].

Таким чином, аналізуючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

- Кар'єрний розвиток суттєвим чином обумовлений потенційними можливостями людини щодо сформованості активної життєвої та професійної позиції особистості із врахуванням її власних потреб та інтересів соціального і професійного середовища.

- Професійний розвиток найбільш активно проявляється в юнацькому віці на етапі професійного навчання та підготовки до праці, а також на етапі входження в професію. Недостатня увага до актуалізації потенційних можливостей особистості призводить до вираженої статичності образу “Я”, ослабленню сензитивності у розвитку професійно-особистісного потенціалу людини на більш пізніх етапах оволодіння професією.

- Розвиток потенційних можливостей людини має передбачати відповідний рівень сформованості професійної самосвідомості та професійного Я-образу, володіння активністю, вимогливістю, мобільністю і потребою максимального самоствердження, бажанням максимально реалізувати себе та розкрити свій творчий потенціал у тій чи іншій галузі діяльності;

- Процес формування професійної самосвідомості передбачає постійну зміну і поглиблення Я-образів майбутнього суб'єкта професійної діяльності в контексті ринкових вимог, потреб та уявлень.

- Сформованість образів “Я-реальний фахівець” та “Я-ідеальний фахівець” обумовлюється повнотою усвідомлення і сприйняття професійно-значущих знань і вмінь, а також вимог, що пред'являються професією до особистості фахівця.

- Формування професійної самосвідомості людини є рушійною силою актуалізації її потенційних можливостей у реалізації власного особистісного і професійного потенціалу.

- Вирішальним елементом професійного розвитку людини є можливість і необхідність зробити власний вибір, а значить, відчувати свободу дій, з одного боку, і свою відповідальність з другого.

- Усвідомлення людиною своїх потенційних можливостей, перспективособистісного і професійного зростання спонукає її до постійного пошуку (творчості у професійних діях, можливість професійного вибору).

Отже, розвиток кар'єри є ефективним за умови творчого підходу до здійснення професійної діяльності, реалізації особистісного і професійного потенціалу, що, в свою чергу, вимагає вміння самостійно проектувати відповідні цілі та завдання, домагаючись їхнього досягнення, часто врозріз із загальноприйнятими поглядами.

На думку більшості дослідників, найважливішою передумовою і умовою формування самосвідомості є самопізнання. У процесі самоаналізу реалізується потреба розібратися в собі, в особливостях професійної діяльності, відповідності або невідповідності вимогам професії. Результатом професійного самопізнання виступає сформоване сполучення Я-образів майбутнього суб'єкта праці, система уявлень особистості про себе як про працівника, фахівця, професіонала, а також про свій майбутній професійний розвиток і самовдосконалення. Самоаналіз як засіб самосвідомості сприяє

особистісному і професійному саморозвитку та самовдосконаленню. Усвідомлення своїх здібностей є невід’ємним компонентом професійного становлення [1].

Слід зазначити, що С. Л. Богомаз під самоаналізом розуміє психологічний процес виявлення професійно значущих особливостей власної особистості, а також процес пояснення і визначення чинників якості та результату своєї праці, поведінки і способу життя. “Образ себе, пізнання себе, своїх можливостей, об’єктивне оцінювання свого “можу” і “не можу” – це результат самоаналізу як процесу самосвідомості” [3]. Рівень розвитку самоаналізу автор визначає через розвиток основних його компонентів: знань про професію і про себе. Високий рівень самоаналізу забезпечується, коли обидва показники, які його характеризують, є однаково високорозвинені та розгорнуті щодо обґрунтування вибору професії. Середньому рівню відповідає вибір одного з показників і окремі алгоритми обґрунтування вибору професії. При слабкому рівні самоаналізу має місце відсутність одного з показників та відсутність обґрунтування вибору професії, що пояснюється низьким рівнем розвитку самопізнання.

Вчені наголошують, що успішність фахівця обумовлена сукупністю спеціальних, загально-спеціальних, загальнопрофесійних, загальноосвітніх знань і умінь, а також відповідністю особистості вимогам до психічних, психофізіологічних, соціально-психологічних якостей майбутніх робітників і фахівців [5].

Отже, в умовах жорсткої конкуренції забезпечення готовності фахівців до ефективної професійної діяльності стає надважливим завданням професійної освіти. Важливим для розвитку кар’єри сучасної особистості в нестабільних умовах економіки, виробництва, засобів і умов праці важливим є забезпечення кар’єрного консультування на всіх етапах професійного становлення особистості із урахуванням розвитку особистісного і професійного потенціалу. Однією із засад кар’єрного консультування є формування професійної самосвідомості, розуміння майбутніми фахівцями важливості професійно значущих властивостей і якостей, що включають психічні, психофізичні і соціально-психологічні характеристики. Сформованість чітких уявлень про професійно спрямовану психологічну складову особистості фахівця, чітке визначення його професійно значущих якостей щодо забезпечення конкурентоздатності фахівця, сприяє його активному професійному становленню та ефективному кар’єрному розвитку.

Нижче подаємо окремі фрагменти самооцінювання особистісного і професійного потенціалу майбутніх фахівців виробництва та сфери послуг щодо розвитку власної кар’єри на прикладі професійно-технічних навчальних закладів.

На запитання анкети “Чи знайомі Ви з вимогами і потребами сучасного ринку праці?” із вибраних варіантів відповіді (обізнаний, частково обізнаний, недостатньо обізнаний, необізнаний). Аналізуючи відповіді зазначимо, що 56,9 % респондентів не обізнані з цим питанням, 30,8 % респондентів недостатньо обізнані, та тільки 12,3 % респондентів обізнані з вимогами ринку сучасного ринку праці (рис. 1).

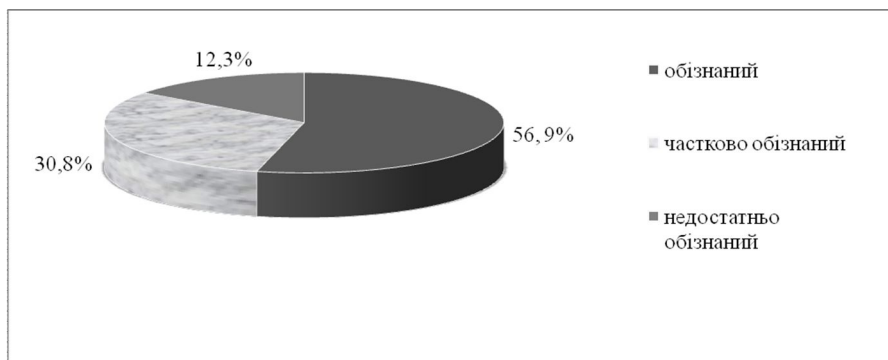

Рис. 1. Рівень обізнаності респондентів майбутніх фахівців із вимогами сучасного ринку праці

На запитання “Які Ваші мотиви щодо професійного вибору?”. За порадою близьких, без усвідомлення власної професійної придатності здійснили професійний вибір 32,6 % респондентів, зацікавленість професією, без усвідомлення специфіки праці в обраній галузі діяльності, виявили 56,7 % респондентів. Професійний вибір здійснили з огляду на те, що навчальний заклад знаходиться за місцем проживання 7,5 % респондентів, випадково, без будь-яких підстав професійний вибір здійснили 3,2 % респондентів (рис. 2).

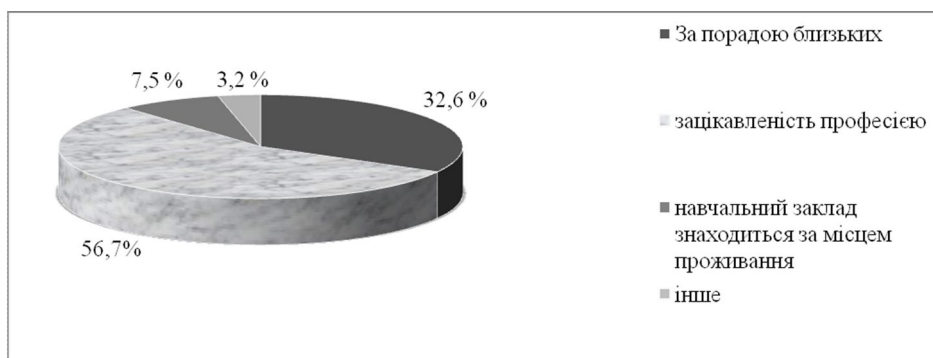

Рис. 2. Мотиви щодо професійного вибору майбутніх фахівців

Одержані результати засвідчують необхідність дослідження психолого-педагогічних умов кар'єрного консультування щодо професійного вибору та аналізу особистісного і професійного потенціалу майбутніх фахівців.

На запитання “Чи усвідомлюєте Ви значення результатів власної праці у забезпеченні ефективності професійної діяльності та розвитку власної кар'єри?” “Так” відповіли 22,9 % респондентів. “Не повною мірою” усвідомлюють 66,4 % респондентів, вважаючи, що професіоналізм працівників не є основним фактором їх кар'єри; 10,7 % респондентів вважають, що результати професійної діяльності та розвиток кар'єри працівників здебільшого залежить від створення з боку закладу праці відповідних умов праці (рис. 3).

На основі проведеного аналізу, можна стверджувати, що переважна більшість респондентів недостатньо усвідомлює у ціннісному відношенні роль результатів своєї праці як чинника власного кар'єрного розвитку.

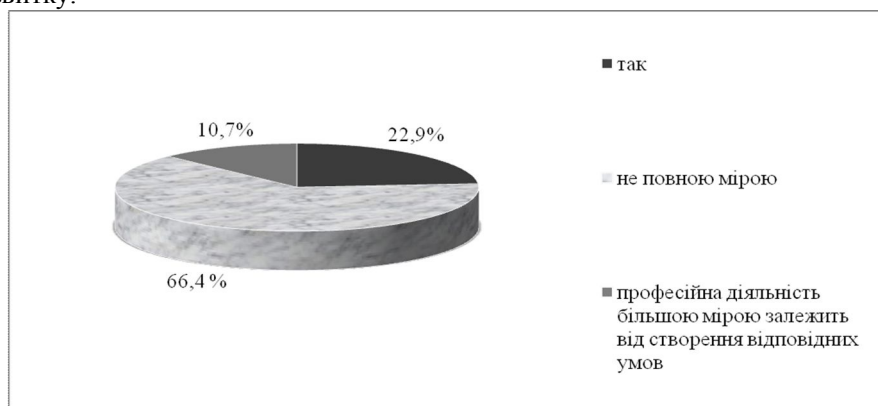

Рис. 3. Усвідомлення респондентами значення результатів власної праці у забезпеченні ефективності професійної діяльності

На запитання “Чи готові Ви до професійної діяльності в реальних умовах праці за умови системного опанування додатковими професійними діями і функціями в межах замкнутого технологічного циклу закладу праці?” відповідь “так” дали 18,1 % респондентів, “не повною мірою готові” – зазначили 69,5 % респондентів (на рівні здійснення окремих технологічних процесів), 12,4 % респондентів готові до професійної діяльності в реальних умовах праці “частково” на рівні здійснення окремих професійних дій і функцій (рис. 4).

Результати досліджень свідчать про низький рівень готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності в реальних умовах праці, опанування професійними діями і функціями в межах замкнутого технологічного циклу виробництва продукції або в межах технологічного циклу надання різних послуг.

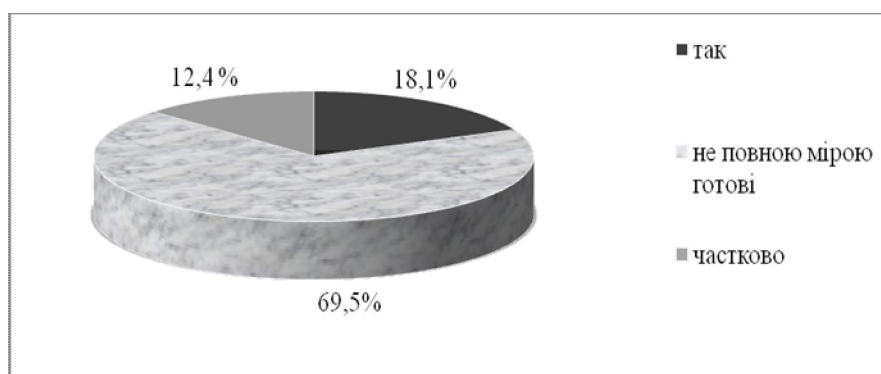

Рис.4. Готовність майбутніх фахівців до реальних умов діяльності, опанування додатковими професійними функціями і діями

Опитування респондентів дало змогу встановити, що: 83 % готові до професійної діяльності за обраним фахом, причому з них – 68 % хотіли б працювати за кордоном, близько 15 % планують відкрити власну справу, 17 % не впевнені, що будуть працювати за фахом.

Таким чином, реалізація потенційних можливостей особистості у процесі професійного становлення є важливим фактором розвитку її професійної кар'єри. Отримані результати досліджень підтверджують необхідність кар'єрного консультування щодо визначення індивідуального професійного розвитку майбутніх фахівців із орієнтацією не тільки на європейський, але й на вітчизняний ринок праці. Метою відповідного супроводу має бути розробка психолого-педагогічних порад щодо формування відповідних особистісних компетенцій на засадах ефективної адаптації на ринку праці та професійної спрямованості у системному оволодінні сучасною системою професійних знань, умінь і навичок. Сукупність психолого-педагогічних умов щодо кар'єрного розвитку сучасної особистості має передбачати, насамперед, самопізнання щодо особистісного і професійного потенціалу майбутніх фахівців, аналіз особистісних та професійно-значущих якостей, аналіз вимог галузі діяльності та вимог, що пред'являються професією до фахівця; формування уявлень про зміст професії і про себе як її представника; розвиток самосвідомості щодо системного удосконалення рівня компетентнісної підготовки, формування відповідної системи професійно-орієнтованих цілей і мотивів у самореалізації особистості в ринкових умовах діяльності.

Література:

1. Альбуханова-Славська К. А. Активність і свідомість особистості як суб'єкта діяльності / К. А. Альбуханова-Славська // Психологія особистості. Активність і розвиток особистості. – М., 1989.
2. Дружилов С. А. Индивидуальный ресурс профессионального развития / С. А. Дружилов // Актуальные проблемы современной науки. – 2002. – № 4(7). – С. 269-272.
3. Богомаз С. Л. Самоанализ как условие профессионального самоопределения сельских старшеклассников / С. Л. Богомаз. – Витебск : Изд-во Витеб. гос. ун-та, 1997. – 194 с.
4. Брэддик У. Развитие карьеры / У. Брэддик // Менеджмент в организациях. – М. : ИНФРА-М, 1997. С. 27, 224-226.
5. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Из-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : НПО "МОДЭК", 2004. – 725 с.
6. Десслер Г. Управление карьерой / Г. Десслер // Управление персоналом. – М. : Издательство БИНОМ, 1997. – С. 226-241.
7. Магура М. И., Курбатова М. Б. Оценка работы персонала. Специальный тематический выпуск журнала "Поиск, отбор и оценка персонала" / М. И. Магура, М. Б. Курбатова // Управление персоналом. – М., 2005. – 223 с.
8. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. – 2-е изд. / С. Л. Рубинштейн. – М., 1976. – 416 с.

POTENCJALNE MOŻLIWOŚCI OSOBOWOŚCI – JAKO CZYNNIK KARIERY ZAWODOWEJ CZŁOWIEKA

Analiza potencjału jednostki, inieuzprzedstawieniu sobie, świadomość własnych możliwości fizycznych, intelektualnych i zawodowych, chęć poczucia własnej wartości, postrzeganie czynników zewnętrznych, takich jak mechanizmy rynkowe, wpływ oznaczona przy gotowanie zawodowe jednostki do współczesnych warunków pracy. Ważnym jest za pewnienie zdolności do adaptacji zawodowe j napodstawie odpowiednie gopoziomu świadomości dotyczącej realizacji w rozwoju kariery osobistego zawodowego potencjału.

Słowa kluczowe: osobowość, kariera, rozwój, potencjał, przygotowanie zawodowe, zdolność, adaptacja.

POTENTIAL POSSIBILITIES OF PERSONALITY AS A FACTOR OF ITS PROFESSIONAL CAREER

The analysis of potential possibilities of the individual systems of ideas about itself, awareness of their own physical, intellectual and professional abilities, willingness to self-esteem, perception of external factors, including market mechanisms, substantially impact on individual training to modern conditions. The important thing that ensure its ability to adapt to the real conditions of professional activities on the basis of the appropriate level of self-awareness to implement career development in personal and professional potential.

Keywords: *personality, career, development, potential, professional training, ability, adaptation.*

ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЛИЧНОСТИ – КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЕЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ

Анализ потенциальных возможностей личности, системы представлений о самой себе, осознание собственных физических, интеллектуальных и профессиональных способностей, готовность к самооценке, восприятия внешних факторов, в частности, рыночных механизмов, существенным образом влияют на профессиональную подготовку личностик современным условиям труда. Важным является обеспечение ее способности адаптироваться к реальным условиям профессиональной деятельности на основе соответствующего уровня самосознания относительно реализации в карьерном развитии личностного и профессионального потенциала.

Ключевые слова: *личность, карьера, развитие, потенциал, профессиональная подготовка, способность, адаптация.*